

Людмила Кондратова

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 3 класу
закладів загальної середньої освіти

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН
2020

УДК 7:781(075.2)
К 64

Підручник створено за типовою освітньою програмою,
розробленою під керівництвом О. Я. Савченко.

Кондратова Л. Г.

К 64 Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 3 кл.
закладів загальн. серед. освіти / Л. Г. Кондратова. — Терно-
піль : Навчальна книга – Богдан. — 2020. — 168 с. : іл.

ISBN 978-966-10-6107-0

Підручник за своїм змістом відповідає Державному стан-
дарту початкової освіти та типовій освітній програмі, розроб-
леній під керівництвом О. Я. Савченко.

Для учнів 3 класу.

УДК 7:781(075.2)

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

Юні друзі!

Пропоную вам продовжити нашу спільну мандрівку Країною мистецтв.

Цього навчального року ви отримаєте можливість побувати в гостях у композиторів, живописців, скульпторів, архітекторів, графіків, народних майстрів та розкрити деякі секрети їхньої творчості. Гортаючи сторінки підручника, дізнаєтесь, що таке сюжет у мистецтві, ознайомитеся із правилами побудови тематичних композицій, побуваєте за лаштунками різних театрів і на знімальних майданчиках. Ви й надалі зможете розвивати свої таланти і вдосконалювати вміння слухати музичні твори, співати, музикувати, танцювати, малювати, ліпити, робити аплікації. На вас чекають цікаві мистецькі ігри й творчі завдання, завдяки яким ви навчитесь по-новому бачити і відчувати красу навколишнього світу у барвах та звуках.

Старанно працюйте і втілюйте свої найсміливіші ідеї у власних творах! Натхнення вам та успіхів!

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— виконай завдання

— послухай музику, переглянь відео

— заспівай пісню

— зверни увагу, запам'ятай

— хвилинка творчості

— ігровий майданчик

— попрацюйте в парах, групах

— завдання підвищеної складності

У МАЙСТЕРНЯХ МИТЦІВ

УРОК 1. МИСТЕЦЬКА МАНДРІВКА

О музика! Яке це справді диво!
Вона підносить в сині небеса:
ти в невагомості летиш щасливо,
а навкруги простори і краса.

За Н. Красоткіною

Розглянь карту-схему. Про що тобі повідомили назви станцій, на яких ми будемо зустрічатися з музичним мистецтвом? Пригадай, із якими видами мистецтв «товаришує» музика.

Карта подорожі Країною музичного мистецтва

Гра «Музичні журналісти».

Об'єднайтесь у групи й оберіть «музичних журналістів». Вони проведуть опитування, кому яка музика подобається: вокальна чи інструментальна; класична, народна чи естрадна. Наприкінці підрахуйте кількість однакових відповідей. Підсумки зобразить у вигляді схеми «Музичні уподобання класу».

А. Рубінштейн. «Мелодія» (у виконанні ансамблю скрипалів).

Розкажи про свої враження від звучання цього твору. На яких музичних інструментах його виконують?

Мелодія — одноголосне вираження музичної думки, а також музична п'єса ліричного характеру.

Послухайте «Мелодію» ще раз. По черзі створіть руками у повітрі уявний малюнок, а сусід/сусідка по парті нехай спробує його «прочитати».

Антон Рубінштейн — відомий композитор, диригент, піаніст. Із великим успіхом концертував у багатьох країнах світу, зокрема, й в Україні.

Відеоролик «Музична скарбничка України».

М. Мазур. «Кольоровий світ».

1. Ми візьмемо до рук кольорові фарби, розмалюємо світ у яскраві барви. Сонце світить, а ми радісні й здорові: добрий ранок, сонечко, світ такий чудовий! (2)

2. Дощик ллє цілий день, стукає в віконце, не виходить з-за хмар золотаве сонце. Ми візьмемо до рук фарби кольорові: добрий вечір, дощику, світ такий чудовий! (2)

3. Темну ніч, сірий день гарно розфарбуєм, заспіваєм пісень, мрію намалюєм. В небо кульки летять різнокольорові: добрий день, країно, світ такий чудовий! (2)

4. Ми візьмемо до рук кольорові фарби, розмалюємо світ у яскраві барви. Сонце світить, а ми радісні й здорові: добрий ранок, сонечко, світ такий чудовий! (2)

Придумай і виконай танок під звучання цієї пісні.

Створи колаж на тему «Пісенна Україна», добираючи яскраві, радісні кольори. Використай зображення державних та народних символів нашої Батьківщини.

Виконай малюнок до пісні «Кольоровий світ». Які барви допоможуть тобі передати радісний настрій?

УРОК 2. МИСТЕЦЬКА МАНДРІВКА

Які види візуальних мистецтв подобаються тобі найбільше? Поясни, чому.

Карта подорожі Країною візуальних мистецтв

У скульптурній майстерні

В архітектурній майстерні

У художньо-графічній майстерні

У художній майстерні

В гостях у народних майстрів/майстринь

М. Мазур. «Кольоровий світ».

Пригадайте, на які групи поділяють кольори, та об'єднайте назви цих груп у пари. Поясніть свій вибір.

контрастні **теплі** **хроматичні** **холодні**
ахроматичні **споріднені**

Уяви себе на художній виставці, де представлені роботи на тему «Літо». Знайди серед цих творів олійний живопис, акварельний живопис та графіку. Які кольори використали митці, зображуючи літню природу?

В. Басалига.
Ілюстрація до казки
«Брати ведмедики»

К. Моне.
«Копиці сіна
в Живерні»

В. Шморгун.
«Дуб навпроти
сонця»

К. Гранью. «Пейзаж»

М. Гантман. «Літо»

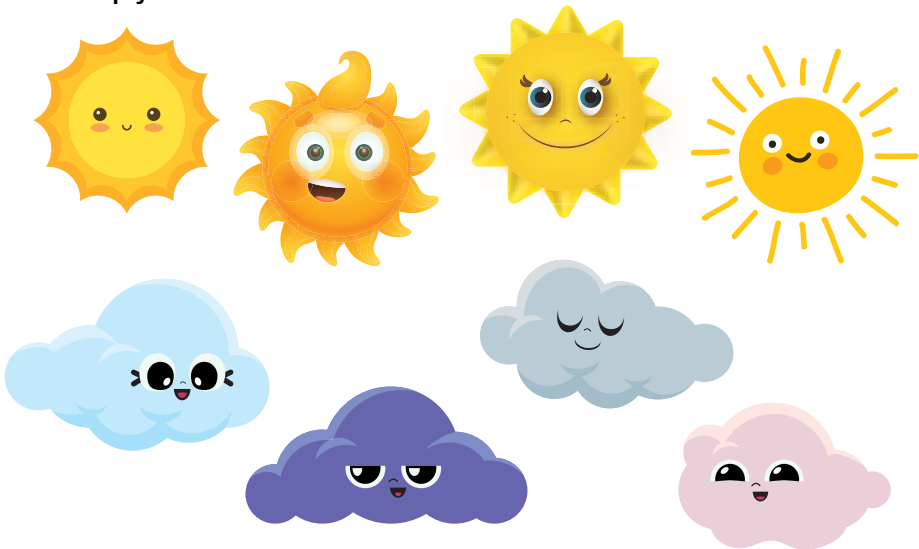
Розкажи про свої враження від виставки. Яка картина запам'яталася тобі найбільше? Чому?

Відеоролик «Кольори літа».

Під звучання твору Й. Гайдна «Дитяча симфонія. Перша частина» намалюй композицію «Літні канікули» гуашшю або аквареллю. Подумай, який вид пейзажу ти зобразиш: сільський, міський, гірський чи морський. За бажанням скористайся зразками зображень сонечка і хмаринок, які можна легко виконати фарбами. Передай у малюнку свій настрій за допомогою кольору.

Що у твоєму малюнку головне? Які кольори в ньому переважають? Чому?

УРОК 3. В ГОСТЯХ У МИТЦІВ

Кого називають композиторами? Що ти знаєш про цю професію?

Композитором/композиторкою може стати лише обдарована від природи людина, яка здобула музичну освіту й постійно розвиває свій талант. Напевно, тобі цікаво дізнатися, як композитори пишуть музику. Тож завітимо у їхню творчу майстерню.

Розглянь світлинку, на якій зображено робочий кабінет славетного українського композитора М. Лисенка. Які предмети вказують на те, що господар кабінету займався музикою?

Микола Лисенко — засновник української класичної музики, композитор, піаніст, диригент, педагог. Автор опер, інструментальних і вокальних (зокрема хорових) творів.

М. Лисенко. «Експромт ля-мінор».

Визнач темп і динаміку твору. Вибери слова, якими можна охарактеризувати прослухану мелодію.

ніжна

весела

швидка

грізна

тривожна

сумна

тиха

задумлива

повільна

гучна

Відеоролик «Музика розповідає...».

Про що розказала тобі музика? Вигадай історію, як музика розвеселила білочок у лісі.

Гра «Я — композитор/композиторка».

Об'єднайтесь у групи й оберіть музичні інструменти, які можуть видавати різні за висотою і тривалістю звуки: металофон, синтезатор тощо. Спробуйте створити музику під назвами «Веселий дощик», «Слон крокує», «Мишка біжить», «Увага: тривога!».

Металофон

Синтезатор

Запис музичного твору на електронні носії забезпечує **звуко-режисер**. Це відбувається в студії звукозапису на спеціальному обладнанні.

У студії звукозапису

Заспівайте пісню **М. Мазур «Кольоровий світ»** під фонограму: перший куплет виконують дівчатка, другий — хлопчики, третій — усі разом. Запишіть спів на диктофон. Оцініть своє виконання.

Гра «Музичні звуки».

Для гри потрібні металофон, м'ячик та пристрій, із якого лунатиме музика. Діти стають у коло і під музику передають одне одному м'яч. Коли музика зупиняється, той, у кого опинився м'яч, грає на металофоні вказані іншими гравцями звуки: високі чи низькі, довгі чи короткі, тихі або гучні. Далі знову звучить музика, м'ячик «біжить» по руках, і гра триває.

Як композитори пишуть музику? Назви засоби музичної виразності, за допомогою яких вони творять.

УРОК 4. В ГОСТЯХ У МИТЦІВ

Пригадай, що таке графічне мистецтво. Які матеріали та інструменти використовують у своїй роботі художники-графіки?

Твори графічного мистецтва ти бачиш у повсякденному житті найчастіше. Це книжкові ілюстрації та обкладинки, етикетки й упаковки різних товарів, афіші, плакати, листівки тощо.

Плакат

Обкладинка

Афіша

Графіка — вид візуального мистецтва, у якому художні образи створюють за допомогою ліній, штрихів, крапок, плям і тону.

Розгляньте графічні твори. Що в них спільне та чим вони відрізняються?

О. Савченко-Більський.
«З вірою в Україну». Туш, перо

Т. Шевченко.
«Дерево». Олівець

А. Боярин.
«Чортків». Пастель

Учнівська робота. «Равлик»
Фломастери

У художньо-графічній
майстерні

Завітаймо у гості до художників-графіків. Майстерню сучасних митців неможливо уявити без комп'ютера, принтера та іншого необхідного обладнання. Однак основою творчості графіків, як і будь-яких художників, є розвинена уява та чудове володіння мистецтвом малюнка.

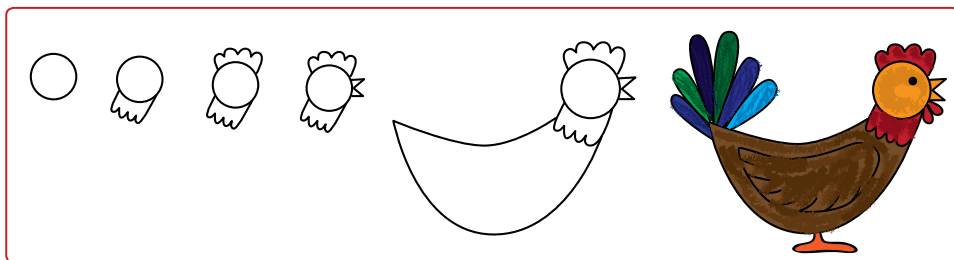
Мультфільм «Котик та Півник» (реж. А. Грачова).

Розглянь ілюстрацію до казки «Котик та Півник» (художник Л. Єрьоміна). Порівняй образи Півника в мультфільмі та у книжці.

Виконай малюнок «Дзвінкоголо- сий півник» за зразком, обравши формат і графічні матеріали на власний розсуд.

Якою музикою можна озвучити твій малюнок?

УРОК 5. ЗУСТРІЧ ІЗ КОМПОЗИЦІЄЮ

Які твори називають вокальними, а які — інструментальними? Пригадай, що таке композиція музичного твору.

Композиція музичного твору — це його побудова, розташування всіх його частин.

Вокальні твори

Хор

Інструментальні твори

Оркестр

Серед вокальних творів найбільш популярною є **пісня**. Ти вже знаєш, що пісні бувають народні й авторські; ліричні, танцювальні, обрядові тощо; можуть звучати з музичним супроводом і без нього.

Українська народна пісня «Ой ходить сон».

До якої групи пісень належить прослуханий твір? Коли і як співають такі пісні?

Під мелодію пісні вигадай танок і виконай його лише руками, сидячи за партою.

Музична форма пісні пов'язана з поетичним текстом. Найпоширенішою є **куплетна форма**, коли та сама мелодія повторюється кілька разів з різними текстами. Пісня зазвичай складається із двох-п'яти куплетів.

Куплет 1

Куплет 2

Куплет 3

Часто куплет містить **заспів** та **приспів**, що виконуються на різні мелодії. Текст заспіву в кожному куплеті інший, а приспів переважно повторюється без змін.

Заспів 1

Приспів

Заспів 2

Приспів

Пригадайте кілька пісень, які ви вивчали у 2-му класі. Які з них народні, а які — авторські? Спробуйте визначити побудову кожної пісні.

Слова А. Орел, музика О. Антоняка. «Школа — весела сім'я».

- Біжимо до школи вранці:
і дівчатка, й хлопчаки.
І лежать у кожнім ранці
ручки, зошити й книжки.
Чи уроки ми повчили —
це питання непросте.
Може, щось не доробили,
та для дружби це пусте.

Приспів:

Школа — весела сім'я,
школа — це друзі і я.
Радість і втіха,
пригорщі сміху,
школа — весела сім'я.

Двічі

- Ми веселі, пустотливі,
вчителям турбот — вагон,
але дружбою щасливі,
дружба — то шкільний закон.
Ми і сваримось завзято,
ми і миримось навек.
Пролітають будні, свята —
ще один минає рік.

Приспів (двічі).

Яку музичну форму має пісня? Зобрази це у вигляді схеми.

Об'єднайтесь у три групи. За допомогою пантоміми зобразіть зміст першого та другого заспівів і приспіву.

Оцініть, яка група найкраще виконала це завдання.

Знайди у додаткових джерелах авторську колискову пісню. Яку форму вона має?

УРОК 6. ЗУСТРІЧ ІЗ КОМПОЗИЦІЄЮ

Пригадай, що таке композиція у візуальних мистецтвах.

Композиція у візуальних мистецтвах — це взаємозв'язок важливих елементів художнього твору, від яких залежить його зміст і будова.

Ти вже знаєш, що усе багатство та розмаїття навколишнього світу художники-графіки передають за допомогою **ліній, штрихів, крапок, плям і тону**. Ці засоби виразності бувають різними за насиченістю, розмірами, формою тощо.

Розглянь малюнки. Чим вони подібні та чим відрізняються?

Переважно графічні зображення чорно-білі, однак є й кольорові. Тому **колір** теж належить до засобів виразності графіки.

Спробуй зобразити траву простим або кольоровим олівцем за допомогою різних графічних засобів.

Графічні композиції можуть бути **динамічними** або **статичними**. Тобі відомо, що в статичних композиціях митці передають стан спокою, рівноваги; у динамічних — рух: політ птаха, біг коня, дії людини, вітер, шторм та багато іншого.

Відеоролик «Динамічні композиції в графіці».

Відлітають птахи в теплий край, в теплий край,
з ними пісня злітає журлива.

Золотаво-червоний задумався гай,
похилилась калина вродлива.

О. Єрох

Створи динамічну композицію «Відлітають птахи» улюбленими графічними матеріалами. Малюй різни-ми за товщиною і насиченістю штрихами та лініями, крапками і плямами. Доповни свою роботу зобра-женнями дерев, кущів, трави.

1

2

3

Які птахи восени вирушають у вирій? Дізнайся з до-даткових джерел, у які країни вони летять.

УРОК 7. ФОРМА У ТВОРІ

Пригадай, яку музичну форму мають пісні.

Створюючи музику, композитори можуть обирати різні форми для кращого втілення свого задуму.

Найпростіша форма — **одночастинна**. У ній пишуть невеликі музичні твори. Прикладом **двочастинної форми** є куплетна форма пісень, що складаються із заспіву та приспіву. А в інструментальних композиціях музичну форму можна розпізнати за раптовою зміною темпу, ритму, динаміки або характеру мелодії твору. Тобто, музичний твір **двочастинної форми** будується на **контрасті**.

П. Чайковський. «Старовинна французька пісенька» та «Італійська пісенька» із «Дитячого альбому» (у виконанні оркестру).

Про що розповіли тобі прослухані твори? Спробуй визначити музичну форму кожної п'єси.

Обидві п'єси складаються з двох частин, тобто мають двочастинну форму.

А

В

Доберіть слова, якими можна охарактеризувати музику кожної частини цих творів.

ніжна

задумлива

повільна

схвильована

швидка

тривожна

сумна

весела

помірна

спокійна

грайлива

прониклива

Створи танець-імпровазацію під одну із п'єс (за вибором).

Петро Чайковський — композитор українського походження, диригент, педагог. Автор опер, балетів, інструментальних творів, творів для дітей.

Відеоролик за мотивами музики П. Чайковського.

Які мелодії, що прозвучали в ролику, здалися тобі знайомими? Де й коли ти їх чув/чула?

Слова А. Орел, музика О. Антоняка. «Школа — весела сім'я».

Створи музичний супровід до пісні на улюбленому музичному інструменті. Намагайся правильно відтворювати довгі **І** (та) й короткі **П** (ті-ті) звуки.

Поміркуй, яке значення має акомпанемент для виконання та сприйняття пісні.

Гра «Сонечко і дощик».

Об'єднайтесь у дві групи: музиканти й танцюристи. Увімкніть фонограму й розпочніть гру.

Перша частина твору (А): світить сонечко; музиканти весело вдаряють паличками по пластинках металофонів від низу до верху, танцюристи виконують таночок.
Друга частина твору (В): набігли хмаринки, гримить грім; музиканти відбивають ритм на барабанах, танцюристи ховаються під парасольки.

Дізнайся історію створення «Дитячого альбому» П. Чайковського. Яку музичну форму мають п'єси, що входять до цієї збірки?

УРОК 8. ФОРМА У ТВОРІ

Пригадай, хто такі скульптори. Де можна побачити скульптурні зображення?

Скульптори — митці, які втілюють художні образи в об'ємних формах за допомогою ліплення, висікання, різьби, ливарної справи тощо.

Завітаймо у скульптурну майстерню, щоб дізнатися більше про особливості роботи митців.

Розглянь ілюстрації. Розкажи, які матеріали, інструменти й обладнання використовують скульптори.

У скульптурній майстерні

Стамески

Стеки

Спочатку митці виконують начерки майбутніх творів на папері. Далі на скульптурному станку, верхня частина якого обертається навколо осі та піднімається й опускається за допомогою гвинта, ліплять макети (ескізи) виробів із пластиліну, глини або скульптурної маси. Потім утілюють найкращі ескізи в дереві, камені, металі, створюючи скульптури в натуральному розмірі.

Скульптурний станок

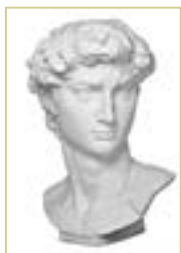
Матеріалом для скульпторів може бути також гіпс, скло, бетон, пластмаса, лід, сніг, навіть пісок. Працюючи над творами, майстри або підкреслюють природні властивості матеріалів, або під час обробки згладжують їх.

Характер поверхні скульптурного зображення називають **фактурою**. За допомогою фактури можна передати ніжність шкіри обличчя людини, гладкість або кошлатість хутра тварин тощо.

Розглянь зображення скульптурних творів із різною фактурою. Поміркуй, чи належить фактура до засобів виразності скульптури.

Гіпс

Бронза

Лід

Дерево

Засобами виразності скульптури є **об'єм, силует, пропорції, фактура, світлотінь**.

Уяви себе скульптором/скульпторкою. Виліпи з пластиліну фігурку лева чи іншого африканського звіра (за вибором).

1

2

3

Дізнайся, чи є у твоєму місті/селі скульптурні зображення тварин. Якщо так, то де і з якою метою вони встановлені?

УРОК 9. РІЗНОВИДИ ФОРМ У МИСТЕЦЬКИХ ТВОРАХ

Пригадай, як розпізнати музичну форму в інструментальному творі.

Тобі вже відомо, що композитори можуть створювати музику в одночастинній або двочастинній формі. Проте іноді цього недостатньо для втілення задуму, і митці обирають іншу музичну форму.

Сергій Рахманінов — видатний композитор, піаніст, диригент, визнаний мелодист. Писав твори для оркестру, фортепіанні мініатюри, вокальні твори.

С. Рахманінов. «Італійська полька».

Як змінюються темп і характер мелодії у прослуханому творі? Скільки, на твою думку, в ньому частин?

Твір, в основі якого — побутовий народний танець, С. Рахманінов написав під час відпочинку в Італії. Композиція має **тричастинну форму**.

Перша частина

A

Друга частина

B

Третя частина

A

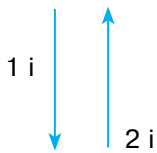
Музика першої частини задумлива, мрійлива. Друга частина протилежна до першої: за характером вона жвава, життєрадісна. Завершується твір повторенням першої частини.

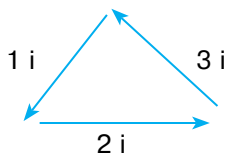
Пригадай, який музичний розмір має полька. Послухай твір С. Рахманінова ще раз і спробуй себе в ролі диригента/диригентки.

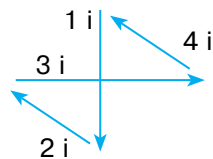
Схеми диригування

Дводольний
розмір

Тридольний
розмір

Чотиридольний
розмір

Під мелодію «Італійської польки» вигадай танець-імпровізацію і виконай його лише руками, сидячи за партою.

Слова Л. Солонька, музика Н. Савка. «Дружба».

1. Ти щасливий, якщо в тебе друзі є,
кожен день життя яскравішим стає.
Справжні друзі поруч в радості-журбі-бі-бі,
дарувати радість хочеться й тобі.

Приспів:

Справжня дружба меж не знає,
дружба все перемагає.
Якщо друзів є багато,
кожен день для тебе — свято.

2. Тож мерщій до нас, часу не гай:
сміливіше руку ближньому подай,
сонцю й небу, всім навколо посміхнись —
радістю своєю з світом поділись.

Приспів (двічі).

Які особливості має тричастинна музична форма?

УРОК 10. РІЗНОВИДИ ФОРМ У МИСТЕЦЬКИХ ТВОРАХ

Пригадай, що таке рельєф.

Рельєф — вид скульптури, у якому зображення частково виступає над площиною або заглиблюється в неї.

Рельєф створюють із каменю, глини, металу, дерева за допомогою ліплення, різьби та чеканки.

Уривок із фільму «Види скульптур».

Розкажи про свої враження від перегляду. Що нового ти дізнався/дізналася?

Розгляньте зображені рельєфи. Назвіть їхні спільні та відмінні ознаки.

Панель Теллус. Ліва частина східного фасаду Віктаря Миру. Рим

Тріумфальна арка. Париж

Виділяють два основні різновиди рельєфу.

Барельєфом називають зображення, яке виступає над площиною менше ніж наполовину свого об'єму. Це низький рельєф.

Горельєф — це високий рельєф: зображення виступає над площиною більше ніж наполовину свого об'єму.

РЕЛЬЄФ

Барельєф

В. Демут-Малиновський.
«Хрещення Русі».
Пам'ятник
Володимирі Святому. Київ

Горельєф

О. Павлючук.
«Видання Берестейської Біблії».
Пам'ятник Тисячоліття Берестя.
Білорусь

Відвідай віртуальний музей скульптури. Які різновиди рельєфу тобі вдалося розпізнати?

Виконай барельєф — пластилінову аплікацію на картоні або на пластиковій дощечці за зразком.

1

2

3

4

Чим відрізняються між собою барельєф та горельєф?

УРОК 11. КОРИСНІ УРОКИ ВІД МАЙСТРІВ

Що потрібно для того, аби гарно співати?

Спів, **вокальне мистецтво** — це виконання музики за допомогою голосу. Для цього, звичайно, потрібно мати музичні здібності. Проте навіть обдаровані від природи люди повинні вчитися у спеціальних закладах або брати уроки вокалу, якщо вони хочуть стати видатними співаками/співачками.

У вокальній студії

Завітаймо у гості до педагога з вокалу, який розкриє нам деякі свої професійні секрети.

У школах вокальної майстерності або на приватних заняттях навчають правильно дихати під час співу, допомагають розвинути відчуття ритму та музичний слух, виробити красивий голос, опанувати нові вокальні техніки.

Відеоролик «Як правильно дихати під час співу».

Гра «Надуваємо кульку».

Уяви у своїх руках кульку. Вдих — кулька надувається (руки плавно розводь у сторони). Видих — кулька поступово зменшується (плавно зводь руки перед собою). Позмагайся із друзями, у кого це вийде найкраще.

Українська народна пісня «Діду мій, дударіку» в обробці М. Леонтовича (у виконанні дитячого хору).

Що тебе найбільше вразило у цьому творі? Як ти думаєш, навіщо композитори створюють обробки народних пісень?

У сучасних студіях звукозапису теж створюють різноманітні обробки музичних творів — **аранжування**. Фахівці, які цим займаються, можуть зробити справжній хіт із твого співу, записаного під фонограму.

У студії звукозапису

Заспівайте пісню «Дружба» (слова Л. Солонька, музика Н. Савка) під фонограму: перший заспів виконують дівчатка, другий — хлопчики, приспів — усі разом. Запишіть свій спів на диктофон. Поміркуйте, які музичні ефекти можна додати, аби збагатити, урізноманитити звучання цієї пісні.

Гра «Веселий потяг».

У кожному вагоні веселого потяга подорожує довга нота. Проспівайте ланцюжком по одній довгій ноті на слова: «Поїзд їде, нас везе і до друзів привезе».

Виготовте у позаурочний час колективну об'ємну аплікацію «Барвистий луг» (за бажанням).

1

2

3

4

УРОК 12. КОРИСНІ УРОКИ ВІД МАЙСТРІВ

Пригадай, хто такі архітектори. У чому полягає їхня діяльність?

Архітектори — фахівці, які працюють над проєктуванням, зведенням та художнім оздобленням споруд.

Створення майбутньої будівлі архітектор/архітекторка розпочинає з **ескізу**, в якому засобами графіки втілює свій задум. Потім цей ескіз реалізовує в **проєкті**, виконуючи креслення за допомогою циркуля, лінійки, олівця

У кабінеті архітекторів

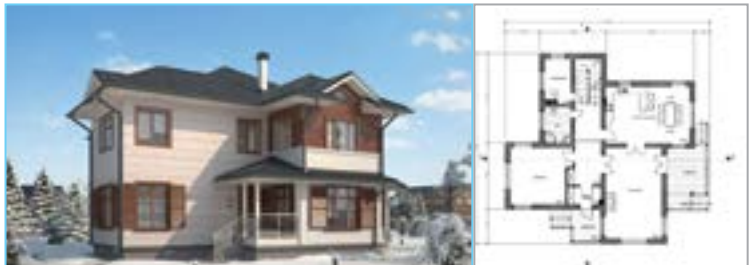
та інших інструментів. Наступним

етапом є виготовлення **макета** — зменшеного зразка будівлі з паперу, картону, гіпсу тощо. Сучасні архітектори використовують комп'ютер та спеціальні комп'ютерні програми для архітектурного проєктування та створення тривимірної моделі споруди.

Модель архітектурної споруди у тривимірному зображенні

Будинок і проєкт (креслення) першого поверху

Архітектори проєктують **об'ємні споруди** — житлові будинки, громадські будівлі (школи, театри, храми, магазини тощо), промислові будівлі (заводи, фабрики, електростанції), застосовуючи властиві архітектурі засоби виразності. Насамперед, це **форма, розміри та пропорції** будівель, а також **колір, фактура** будівельних матеріалів, **декор**.

[Відеоролик «Архітектурні форми».](#)

Розглянь світлини. Визнач, які об'ємні форми використані в зображених спорудах.

Багатоквартирний будинок

Приватний будинок

Софійський собор.
Київ

Оперний театр.
Сідней, Австралія

Уяви себе архітектором/архітекторкою. Подумай, який будиночок ти хочеш створити. Намалюй на папері ескіз, а тоді склади будинок для ляльок із деталей конструктора леґо.

Досліди, що іще, окрім будівель, можуть проєктувати архітектори.

УРОК 13. ОСІНЬ ЩЕДРА, ОСІНЬ ЗОЛОТАВА

Пригадай, які пісні називають жнивварськими. Чому їх відносять до календарно-обрядових пісень?

Відеоролик «Давні народні обряди українців».

М. Пимоненко. «Жнива в Україні»

Сучасні жнива

Сьогодні збирати зерно хліборобам допомагають машини, проте закінчення жнив за традицією відзначають особливо урочисто. Під час святкувань обов'язково співають народні пісні, в яких славлять ниву за щедрий урожай, величають трударів та висміюють лінивих косарів чи женців.

Поспівка «Осінь знов прийшла».

Які жнивварські народні пісні ви знаєте? Про що вони розповідають?

Українська народна пісня «Ой на горі жита много» в обробці В. Косенка.

1. Ой на горі жита много —
йой, йой, йой, йой, йой!
Половина зеленого —
гойя-гой, гойя-гой, гойя-гой!
2. Ішли дівки його жати —
йой, йой, йой, йой, йой!
Та й забули серпи взяти —
гойя-гой, гойя-гой, гойя-гой!

3. Серпи взяли, хліб забули —
йой, йой, йой, йой, йой!
Такі тоті женці були —
гойя-гой, гойя-гой, гойя-гой!

4. Коби його хлопці жали —
йой, йой, йой, йой, йой!
Вони б йому ради дали —
гойя-гой, гойя-гой, гойя-гой!

Пригадай, що таке динаміка в музиці.

Динаміка — гучність звучання музичного твору.

Гра «Оркестр».

Оберіть диригента/диригентку й шумові інструменти та створіть музичний супровід до пісні «Ой на горі жита много». Увімкніть фонограму і грайте за такою схемою: *pp* — дуже тихо; *p* — тихо; *f* — голосно; *ff* — дуже голосно.

Українська народна пісня «Ой на горі жито» (у виконанні дитячого хору).

М. Різоль. Варіації на тему української народної пісні «Ой на горі жито».

Як змінилося звучання пісні в інструментальному виконанні? Поміркуй, чому прослуханий твір названо варіаціями.

Варіації — це музичний твір, у якому основна мелодія зазнає різноманітних змін.

Твір, написаний у варіаційній формі, можна зобразити у вигляді схеми, де А — перша частина, в якій звучить головна тема; А₁, А₂, А₃ — наступні частини, в яких ця тема змінюється (варіюється).

Послухай альбом українських народних пісень. Зверни увагу, чи є в ньому жнивварські пісні.

УРОК 14. ОСІНЬ ЩЕДРА, ОСІНЬ ЗОЛОТАВА

Хто, на твою думку, працює над створенням парків і скверів у наших містах?

Міські бульвари, площі, парки, сквери належать до **ландшафтної архітектури**, а тому їх теж проектують архітектори. Формуючи комфортне і привабливе для ока довкілля, архітектори намагаються вміло поєднати природні об'єкти (водойми, рослинність) з архітектурними формами (альтанки, місточки, фонтани тощо).

Розглянь світлини. Які особливості зображених парків ти можеш виділити?

Ботанічний сад
«Вілла Таранто». Італія

Сади Бутчартів.
Канада

Національний дендрологічний парк «Софіївка». Україна

Мабуть, найбільш популярними ландшафтними спорудами є фонтани. Вони здавна прикрашають наші міста й дарують приємну прохолоду в спеку. В Україні побудовано чимало фонтанів, які вражають своїми архітектурними формами та незвичним дизайном.

Умань

Харків

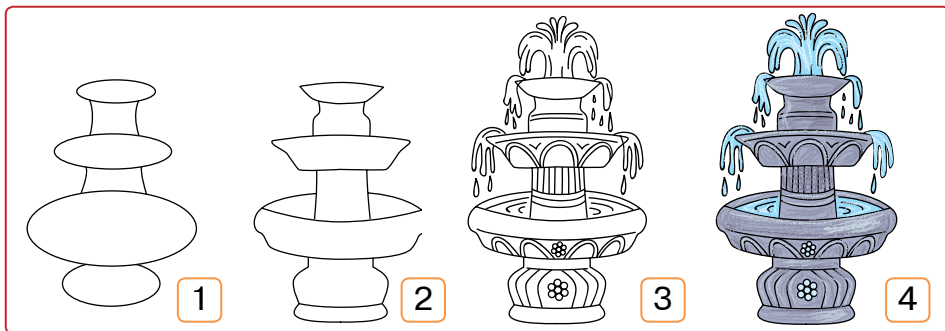
Івано-Франківськ

Вінниця

Намалюй фонтан, який тобі хотілося б спорудити у своєму місті/селі.

Поміркуй, яке місце у твоєму населеному пункті найкраще підходить для встановлення фонтана. Поясни, чому ти так вважаєш.

УРОК 15. ПОДОРОЖ КРАЇНОЮ МИСТЕЦТВ

Швидкісний потяг промчить тебе Країною мистецтв, зупиняючись на музичних станціях.

Перша станція — «Музична скарбничка»

Послухай фрагменти музичних творів, які звучали на уроках. Пригадай назви цих композицій та обери для кожної з них відповідне зображення.

Друга станція — «Пісенний калейдоскоп»

Упізнай за ілюстраціями вивчені пісні. Заспівай одну з них (на вибір).

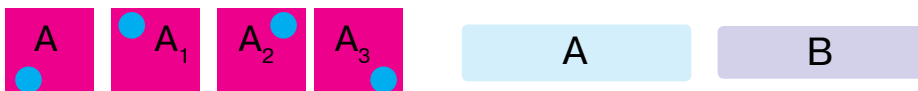

Третя станція — «Музичні розумники»

Пригадай за схемами, які музичні форми використовують у своїй творчості композитори. Наведи приклади музичних творів, написаних у цих формах.

Четверта станція — «Музично-ритмічна»

Разом із друзями створи ритмічний супровід до однієї з композицій, які звучали на уроках.

П'ята станція — «Ігрова»

Об'єднайтесь у дві команди. Гравці однієї з команд, домовившись між собою, показують рухами рук і тіла будь-який музичний твір, що звучав на уроці. Якщо представники іншої команди відгадають назву твору, то гру продовжують вони; якщо ж ні — отримують ще одну загадку-пантоміму.

УРОК 16. ПОДОРОЖ КРАЇНОЮ МИСТЕЦТВ

Швидкісний потяг промчить тебе Країною мистецтв, зупиняючись на мистецьких станціях.

Перша станція — «Мистецькі шедеври»

Розглянь твори майстрів візуальних мистецтв. Укажи, під яким номером зображено: круглу скульптуру; барельєф; горельєф; твір архітектури; твір графіки.

1

2

3

4

5

Друга станція — «Загадки від майстрів»

Розглянь зображені матеріали й інструменти. Які митці використовують їх у своїй роботі?

Третя станція — «Упізнайко»

Упізнай, які майстри працюють у зображених приміщеннях.

1

2

3

Четверта станція — «Творча»

Виготов чудові іграшки та композиції з осінніх дарів: жолудів, шишок, каштанів.

СЮЖЕТ У МИСТЕЦТВІ

УРОК 17. СЮЖЕТ У ТВОРАХ

Чи завжди тобі вдається зрозуміти, про що розповідає музика? Поясни, чому.

Р. Щедрін. «Золоті рибки» (фрагмент із балету «Горбоконики»).

Як композитор зображує рибок? Якими ти їх уявляєш?

Балет «Горбоконики», створений за однойменною віршованою казкою Петра Ершова, став першою значною роботою Р. Щедріна. Композиторові було лише трохи за двадцять, коли він написав цей твір.

Родіон Щедрін — видатний композитор та піаніст. Відомий як автор балетів, опер, інструментальних та вокальних творів, музики до кінофільмів і театральних вистав.

Чи знаєш ти зміст казки «Горбоконики»? Ти можеш прочитати її самостійно в чудовому перекладі відомого українського поета Максима Рильського.

Інструментальну музику, створену за певним сюжетом, що відображається у спеціальній програмі або назві твору, називають **програмною**.

Відеозапис танцю «Золотих рибок» із балету «Горбоконики».

Уривок із мультфільму, в якому звучить музика Р. Щедріна «Золоті рибки».

Порівняй танець рибок у балеті та мультфільмі. Чим вони подібні між собою? Де, на твою думку, краще передано сюжет музики?

Гра «Рибалка та рибки».

Оберіть з-поміж себе «рибалку». Поки «рибалка» готує «вудочки», інші діти — «рибки» — весело танцюють під музику **Р. Щедріна «Золоті рибки»**. Коли ж «рибалка» закидає «вудочки», «рибки» завмирають. Хто ворухнеться, стає «рибалкою», і гра триває.

Кожна пісня теж має сюжет — він втілений у віршах, на які композитор/композиторка пише музику.

Н. Май. «Промінчик».

1. Я сонячний промінчик
в долоньки покладу,
я сонячний промінчик
до ладу доведу.

Приспів:

Світи, світи, промінчик,
віддай своє тепло,
щоб хоч на мить тепліше
усім, усім було!

2. Я і чужих, і рідних,
і всіх, кого люблю,
промінчиком чарівним
розраджу й звеселю.

Приспів.

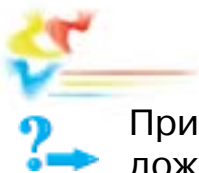
3. Якщо в моїх долоньках
загасне раптом він,
я в сонечка на небі
візьму іще один.

Приспів.

Двічі

Знайди у додаткових джерелах і послухай інструментальну музику, написану за сюжетом казки.

УРОК 18. СЮЖЕТ У ТВОРАХ

Пригадай, що ти знаєш про особливості роботи художників-живописців.

Завітаймо в художню майстерню. Тут ми обов'язково побачимо мольберт, столик із палітрою, фарбами, пензлями, розчинником для олійних фарб та мастихіном. Для роботи на пленері (на повітрі) живописці використовують етюдник.

фарби

мастихіни

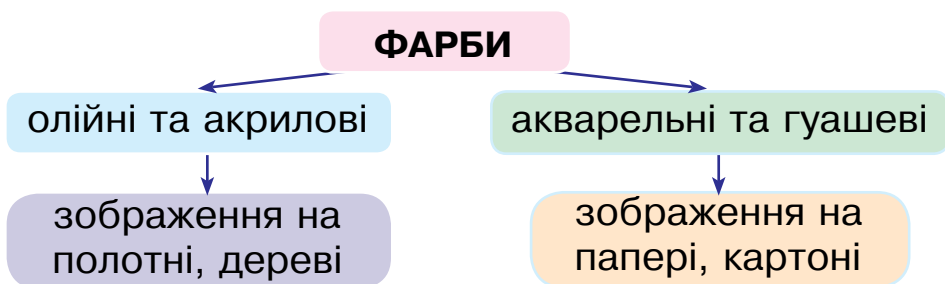
палітра

пензлі

мольберт

Основним засобом виразності у живописі є **колір**.

За призначенням та особливостями художнього виконання живопис поділяють на два види.

Картини, написані художниками за мольбертом, називають **станковим живописом**. Картини, намальовані на стінах будівель (зовні та всередині), називають **монументальним живописом**.

ЖИВОПИС

Станковий

Джорджоне. «Діва Марія з немовлям на фоні пейзажу»

Монументальний

С. Рафаель. Фреска «Зустріч папи Лева I з Аттілою»

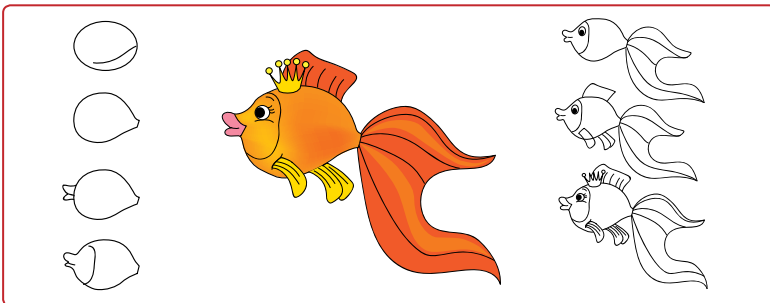
Розглянь твір монументального живопису. Про що, на твою думку, розповідає його сюжет? Які ознаки допомогли тобі це зрозуміти?

Сюжет у творі живопису — це тема, об'єкт зображення; художнє втілення явищ, подій.

Під музику Р. Щедріна «Золоті рибки» придумай сюжет малюнка, в якому головну роль відіграє царівна-рибка. Зверни увагу на поетапне виконання зображення рибки.

Доповни малюнок деталями відповідно до власного задуму. Покажи свою роботу друзям.

УРОК 19. КАЗКОВІ ПЕРСОНАЖІ

В казці, у казочці
бубликів в'язочка,
рум'яні яблучка
і коровай.

Світи чарівнії,
чудеса дивнії —
все це побачиш ти...

Н. Лобас

Які казки ти любиш? Чому?

Казкові сюжети або персонажі часто надихають композиторів на створення програмної музики.

Е. Ґріґ. «Танець ельфів».

Про що розповідає прослухана композиція? Який настрій вона створює? Чи знаєш ти, хто такі ельфи? Розкажи, якими ти їх уявляєш.

Едвард Ґріґ — норвезький композитор, піаніст, диригент, засновник норвезької класичної музики. Автор вокальних та інструментальних творів, зокрема програмних.

Скеля «Язик Троля».
Норвегія

Цикл «Ліричні п'єси» Е. Ґріґ написав у вигляді фортепіанних мініатюр. П'єса «Танець ельфів» переносить нас у країну казок, де живуть добродушні гноми, підступні тролі та чарівні ельфи — витончені, майже невагомні істоти з прозорими крильцями.

Пригадай, яку п'єсу Е. Гріґа ти слухав/слухала на уроці в другому класі.

Уривок із мультфільму, в якому лунає музика Е. Гріґа «Танець ельфів».

Створіть танок-імпровізацію під музику Е. Гріґа.

Поспівка «Казка в гості прийшла».

Пригадай правила співу й виразно виконай пісню Н. Май «Промінчик», показуючи рух мелодії рукою. Попроси друзів акомпанувати тобі на брязкальцях, трикутниках та маракасах.

Гра «Чарівні ельфи».

На казковій галявині зібралися ельфи. Вони підлітали одне до одного, а тоді весело кружляли в парах, торкаючись партнера/партнерки почергово долоньями, ліктями, плечима та носками ніг у ритмі музики.

Уважно розглянь малюнок та склади за його змістом ліричну казочку про ельфів.

Придумайте мелодію і виконайте поспівку.

Літають ельфи поряд з нами,
на крильцях казку нам несуть.

Як літературна основа допомагає розкрити сюжет музичного твору? Чим цікава музика Е. Гріґа, яка звучала на уроці?

УРОК 20. КАЗКОВІ ПЕРСОНАЖІ

Нумо швидше, коню,
з нами вирушай
у чудесну казку,
в таємничий край.
Де ховає мавок
лісове шатро,
де жар-птиця губить
вогняне перо...

О. Палійчук

Пригадай, героя якої народної казки ти малював/малювала нещодавно. Які матеріали й інструменти допомогли тобі втілити свій задум?

Казкові персонажі «живуть» і в багатьох творах живопису. Надзвичайно високу оцінку мистецтвознавців отримали унікальні настінні розписи у магазині іграшок «Казка» (м. Київ). Розписи, що зображали сюжети близько 50 казок, були виконані 1979 року у стилі українського народного живопису. Донедавна ці художні шедеври вважали знищеними, проте 2017 р. розпочалися роботи з їх відновлення.

Чимало картин станкового живопису теж відкривають глядачам незвичайний світ, створений уявою художників за сюжетами народних та літературних казок.

О. Скицюк. Настінний розпис у магазині «Казка»

О. Грек. «Мамині казки». Станковий живопис

Відеоролик «Казка в живописі та графіці».

Пригадай, що таке метод загородження. З якою метою його використовують художники?

Ти вже знаєш, що в сюжетних картинах є передній, середній та дальній плани.

Відповідно до **законів перспективи**, чим ближче предмет, тим його зображення на картині більше, виразніше, яскравіше й намальоване теплими кольорами; чим далі — зображення менше, нечітке, деталі відсутні, кольори та їх відтінки холодні.

Розглянь картини. За сюжетами яких казок вони створені? Знайди на кожній картині предмети, зображені на передньому, середньому та дальньому планах.

Г. Добродій. «Казка»

П. Холодний.
«Казка про дівчину та павича»

Створи композицію за сюжетом улюбленої казки, дотримуючись законів перспективи.

1

2

3

Що у твоєму малюнку головне? Якою музикою можна його озвучити?

УРОК 21. ОСІННІЙ ДЕНЬ

Вже побагряніло
листячко на клені,
але на вербиці
ще воно зелене.

На каштані листя
з жовтою каймою.
Йду осіннім парком
тихою ходою...
О. Війтик-Ющук

Прогуляймося осіннім парком. Барвисте листя кружляє і плавно летить додолу, вкриваючи м'яким килимом доріжки. У повітрі бринять павутинки бабиного літа, а в душі лунає мелодія осені...

А. Петров. Мелодія до кінофільму «Осінній марафон» (у виконанні оркестру естрадної музики).

Який настрій викликала в тебе прослухана музика? Вибери для її характеристики найбільш влучні слова.

весела

сумна

енергійна

жартівлива

лірична

задумлива

спокійна

святкова

Характер мелодії твору залежить від **ладу**, в якому упорядковані музичні звуки. Лади є різні, та найголовніші з них — **мажорний** (веселий) і **мінорний** (сумний).

Лад — взаємозв'язок музичних звуків та їхня злагодженість між собою.

В. А. Моцарт. «Рондо в турецькому стилі»: третя частина сонати № 11 (у виконанні оркестру).

Що ти уявляєш, слухаючи цей твір? Який лад використав композитор? Чому ти так вважаєш?

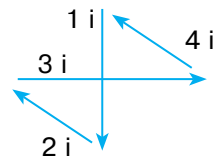
Вольфганг Амадей Моцарт — унесвітньо відомий австрійський композитор. Автор понад 600 творів, чимало з яких визнані шедеврами симфонічної, концертної, оперної та хорової музики.

Уривок із мультфільму, в якому лунає музичний твір «Рондо в турецькому стилі».

Об'єднайтеся в дві команди: «Мажор» та «Міно́р». Оберіть диригента/диригентку, музиканта/музикантку для гри на металофоні глісандо й розподіліть між собою шумові музичні інструменти. Диригент/диригентка диригує в розмірі 4/4.

Коли на металофоні звучить весела мелодія, музичний супровід голосно (*f*) виконує команда «Мажор»; коли мелодія сумна, тихо (*p*) акомпанує команда «Міно́р».

Слова К. Перелісної, музика О. Зозулі. «Осінь».

1. Листячко дубове,
листячко кленове
жовкне і спадає
тихо із гілок.
Вітер позіхає,
в купу їх згортає
попід білу хату
та на моріжок.

2. Айстри похилились,
ніби потомились, —
сонечка немає,
спатоньки пора!
А красольки в'ялі
до землі припали,
наче під листочком
вогник догора.

Покажи рукою рух мелодії цієї пісні. Визнач, у якому ладу вона написана.

Дізнайтесь із додаткових джерел, чому прослуханий на уроці музичний твір В. А. Моцарта має назву «Рондо в турецькому стилі».

УРОК 22. ОСІННІЙ ДЕНЬ

Ф. Полонський. «Сонячний промінь»

Осінь фарби готувала,
у відерця наливала.
Змішувала, чаклувала,
потім все розфарбувала.
Придивіться: все довкола
стало різнокольоровим!

Н. Замрія

Золота осінь — надзвичайно мальовнича пора року. Вона вабить художників безліччю барв і надихає на створення поетичних образів природи.

Розглянь твори живопису. Якими кольорами зображена осіння природа сонячного та дощового дня? Музикою якого ладу можна озвучити кожну картину?

О. Дарчук.

«Осіння прогулянка в парку»

О. Самчук. «Осінній дощ»

Чарівність золотої осені можна передати за допомогою художньої техніки **МОНОТИПІЯ** — створення малюнка на основі відбитка.

Відеоролик «Монотипія для дітей».

Створи композицію «Сонячний осінній день» у техніці монотипія.

1

2

3

Для створення ефекту легкості й тонких колірних переходів художники використовують акварельні фарби. Існує декілька способів виразного зображення аквареллю. Наприклад, показати м'якість, розпливчастість форм можна завдяки художній техніці **акварель «по-волоному»**. У цьому випадку малюнок виконують на зволоженому папері за один прийом.

Відеоролик «Малювання аквареллю «по-волоному»».

Виконай замальовку «Осінній дощ» у техніці «по-волоному».

1

2

Про які нові художні техніки ти дізнався/дізналась на уроці? Яка з них тобі більше сподобалася?

УРОК 23. В ІГРОВОМУ КОЛІ

Пригадай, яку музику називають програмною. Наведи приклади.

Ти вже знаєш, що чимало музичних творів мають словесні (іноді поетичні) програми, складені за літературними сюжетами. Програмою може слугувати й заголовок, який підказує слухачам, про що розповідається у творі (наприклад, «Італійська полька» С. Рахманінова).

М. Мусоргський. «Балет не вилуплених пташенят»: п'єса № 5 із фортепіанної сюїти «Картинки з виставки».

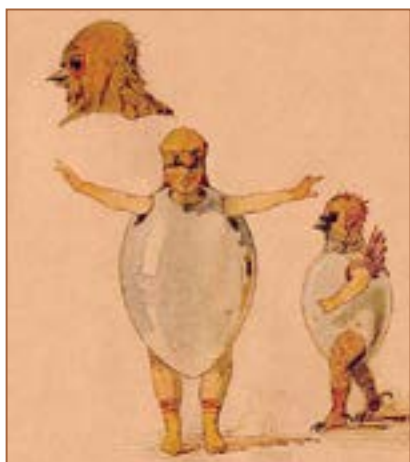

Про що розповіла тобі музика? Добери слова, якими можна її охарактеризувати.

Мелодія: весела, сумна, грайлива, легка, спокійна.

Темп: повільний, помірний, швидкий.

Лад: мажор, мінор.

В. Гартман.
Ескізи костюмів
для балету «Трільбі»

Фортепіанна сюїта М. Мусоргського «Картинки з виставки» присвячена пам'яті друга композитора — художника й архітектора Віктора Гартмана. Цей програмний твір складається із десяти п'єс, пов'язаних між собою темою «Прогулянка». «Балет не вилуплених пташенят» написаний під враженням від створених В. Гартманом ескізів костюмів для балету «Трільбі». П'єса має тричастинну форму.

Модест Мусоргський — видатний композитор, новатор у музиці. Автор опер, творів для оркестру, хору, фортепіано.

Уривок із мультфільму «Картинки з виставки», в якому звучить п'єса № 5.

Гра «Весела пташина сімейка».

Об'єднайтесь у дві групи: «Птахи» й «Пташенята». Визначте, хто з вас буде грати на синтезаторі. Пригадайте, які бувають ноти за тривалістю. Розгляньте записи ритму для кожної групи.

Звучить мелодія, що виконується на синтезаторі. Створіть до неї ритмічний супровід, плескаючи в долоні: «Птахи» — кожен по черзі; «Пташенята» — всі одночасно.

Виконайте під фонограму пісню «Осінь» (слова К. Перелісної, музика О. Зозулі).

Створіть «Театр пісні». Розподіліть між собою ролі: Листячко дубове, Листячко кленове, Вітер, Айстри, Красольки, Вогник. Співаючи, виконуйте дії відповідно до змісту пісні.

Яка гра тобі більше сподобалася? Чому?

УРОК 24. В ІГРОВОМУ КОЛІ

КАЗОЧКА ПРО КОЛЬОРИ

Жовте сонце рано-рано
синю хмарку запитало:
— Де ж це, друже, вся трава?
Щось ніде її нема!
Синя хмарка відказала:
— Справді, зелені так мало...
Певно, вчора десь ходила
й увесь колір розгубила!
Треба їй допомогти.
Що на це порадиш ти?
Жовте сонце відповіло:
— Все це, друже, дуже дивно,
але разом ми з тобою
зараз станемо травою.

Н. Лобас

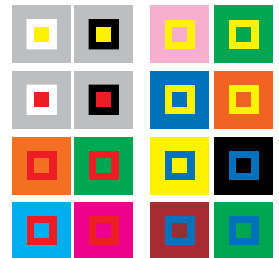
Як, на твою думку, сонце разом із хмаркою можуть стати травою? Поміркуй, чому вірш має таку назву.

У своїй творчості живописці використовують надзвичайно багату колірну палітру. Ти вже знаєш, що гармонійне поєднання кольорів на картині називають **колоритом**. Колорит може бути світлим або темним, ніжним чи яскравим, теплим або холодним. Він допомагає художникам передати зміст картини, створити відповідний настрій.

Пригадай, що таке колірний контраст і споріднені кольори. Зверни увагу, як по-різному може сприйматися той самий колір на фоні інших кольорів.

Гра «Листопад»

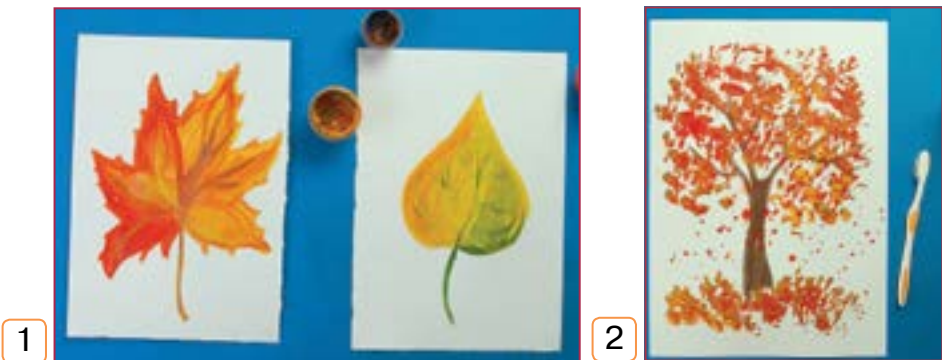
Об'єднайтесь у пари та уважно розгляньте зображені осінні листочки. Спочатку ти називаєш колір, а сусід/сусідка по парті знаходить і показує листочок відповідного кольору; потім — навпаки.

Відеоролик «Осінні шедеври».

Виконай одне із завдань (на вибір).

1. Створи серію малюнків «Осінні листочки», використовуючи гуаш споріднених кольорів.
2. Намалюй осіннє дерево за допомогою зубної щітки.
3. Виготов кораблик із жолудів та листя за зразком.

Як ти думаєш, чи сподобається королеві Осені твоя творча робота? Поясни, чому.

УРОК 25. ЗУСТРІЧІ З ГЕРОЯМИ СЮЖЕТНИХ ТВОРІВ

Затишно дітям в пазусі казок.

Отак би й слухав про царя Салтана...

Л. Костенко

Віршованою «Казкою про царя Салтана» О. Пушкіна ось уже майже двісті років захоплюються покоління читачів. Українською мовою твір переклала відома дитяча письменниця Наталя Забіла. Сюжет цієї казки відображено в різних видах мистецтва: живописі, графіці, кіно і, звичайно, в музиці.

...Князь тут зменшився, стулився — і джмелем умить зробився. Полетів щодуху джміль і кораблик серед хвиль наздогнав в одну хвилинку та й забився у щілинку.

Н. Забіла

М. Римський-Корсаков. «Політ джмеля» (фрагмент із опери «Казка про царя Салтана»).

Що ти уявляєш, слухаючи цю музику? Які музичні інструменти її виконують?

Микола Римський-Корсаков — видатний композитор, автор багатьох інструментальних і вокальних творів, у яких засобами музики змальовано море.

Які засоби музичної виразності допомогли композиторові передати політ джмеля? Добери слова, якими можна охарактеризувати прослуханий твір.

Мелодія: весела, енергійна, задумлива, грізна, мрійлива, стрімка, легка, спокійна, тривожна.

Темп: повільний, помірний, швидкий.

Лад: мажор, мінор.

Уривок із мультфільму, в якому звучить музика М. Римського-Корсакова «Політ джмеля».

Мелодія «Політ джмеля» здобула популярність у всьому світі. Тому й не дивно, що з'явилися обробки цього твору для різних музичних інструментів.

М. Римський-Корсаков. «Політ джмеля» (у виконанні баяніста, саксофоніста, гітариста).

Чи вдалося тобі розпізнати звучання музичних інструментів? Яке виконання тобі сподобалося найбільше?

Польська народна пісня «Зозуля» (переклад М. Фіненка).

1. Подружки у гаю пісеньку співають, а зозуля сива їм допомагає.

Приспів:

Ку-ку! Ку-ку!
Ля-ля-ля! Ля-ля-ля!
О-ді-рі-ді, о-ді-рі-ді-ді-на,
о-ді-рі-ді-ді-на, у-ха!

3. Пісні переливи з вітром відлітають, а про що ті співи — те зозуля знає.
Приспів.

2. Чуєш, гра сопілка весело та дзвінко? Тільки-но заграє — йде луна по гаю.
Приспів.

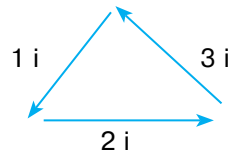
4. Як закінчим пісню, другу заспіваєм, весело мазурку вихром закружляєм.
Приспів.

Гра «Оркестр».

Оберіть диригента/диригентку й шумові інструменти. Спробуйте створити музичний супровід до пісні «Зозуля».

Заспівайте пісню під караоке. Влаштуйте конкурс, у кого це вийде найкраще.

Які засоби використовують композитори для створення образів тварин у музиці?

УРОК 26. ЗУСТРІЧІ З ГЕРОЯМИ СЮЖЕТНИХ ТВОРІВ

Які твори образотворчого мистецтва називають анімалістичними?

Людина здавна зображувала тварин. Їхні краса і граційність, материнська турбота про потомство, довірливість до людини викликають захоплення й дарують натхнення як початківцям, так і досвідченим художникам. Образи тварин часто стають центром композиції в сюжетних творах живопису.

Розглянь картини. Як художники зобразили тварин? Охарактеризуй колорит і композицію кожної роботи. Досліди, чи дотримались митці законів перспективи. Зверни увагу на деталі, які допомогли створити цілісні образи.

Е. Мортимер.
«Різдвяний гість»

О. Ерельман.
«Собака із цуценятами»

У творах графіки, зокрема в ілюстраціях до казок та віршів, художники часто зображують тварин в одязі, наділяють їх притаманними людям рисами, настроєм, поведінкою.

Розглянь ілюстрації. Чим відрізняються образи тварин, утілені живописцями та художниками-графіками? Що спільного в цих творах?

Л. Єрьоміна. Ілюстрація до казки «Котик та Півник»

Кость Лавро. Ілюстрація до казки «Пан Коцький»

Кого люди називають домашніми улюбленцями? Розкажи про тварину, яка живе у тебе вдома або яку тобі хотілося б мати. Опиши її зовнішній вигляд.

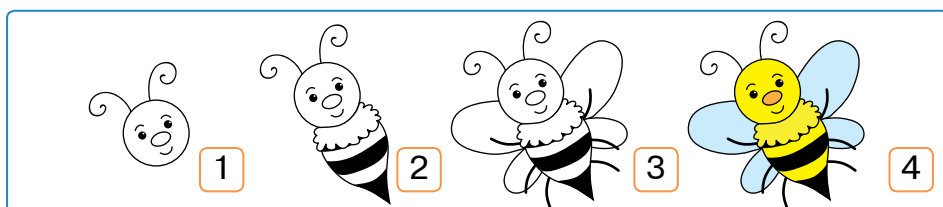
Намалюй графічними засобами свого домашнього улюбленця за зразком або за власним задумом.

Пригадай казки, легенди, вірші, героями яких є комахи. Чи складно, на твою думку, малювати комах?

Під музику **М. Римського-Корсакова «Політ джмеля»** створи сюжет композиції, головним персонажем якої буде джмелик. Зображуючи цю комаху, візьми до уваги її істотну ознаку (шість ніг), а також форму і забарвлення тіла та крилець. Подумай, який образ джмеля ти хочеш утілити: реалістичний чи казковий.

Що повинні брати до уваги художники-анімалісти, створюючи образи тварин?

УРОК 27. ПОРТРЕТ У МИСТЕЦТВІ

Пригадай, що таке музичний портрет.

У музиці видатного норвезького композитора Е. Гріґа, написаній до драматичного спектаклю Г. Ібсена «Пер Гюнт», простежується ціла галерея яскравих музичних образів. Згодом Е. Гріґ об'єднав найбільш виразні самотійні номери у дві сюїти для оркестру, аби музика, що так сподобалася глядачам, могла звучати в концертному виконанні.

Пер Гюнт, головний герой твору, мандрує світом у пошуках щастя. В Аравійській пустелі він потрапляє до племені бедуїнів. Донька вождя Анітра прагне зачарувати Пера своєю вродою і виконує для нього танок.

Східний танець

Е. Гріґ. «Танець Анітри» із сюїти «Пер Гюнт» (у виконанні оркестру).

Якою ти уявляєш східну красуню Анітру? Добери слова, якими можна охарактеризувати її музичний образ.

спокійна

ніжна

грайлива

загадкова

сувора

примхлива

весела

норовлива

уперта

Танець — вид мистецтва, де художні образи створюються засобами пластичних рухів тіла, а також музичний твір танцювального характеру, який має самотійну художню цінність.

Е. Гріґ. «Танець Анітри». Відеофрагмент виступу симфонічного оркестру.

Які музичні інструменти виконують мелодію твору? Зверни увагу, як музиканти грають на віолончелях та контрабасах.

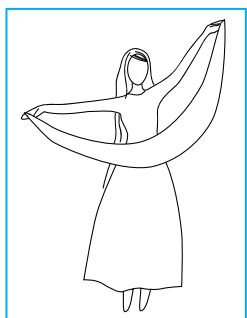
Мелодію цієї оркестрової п'єси виконують скрипки (смичком), а акомпанемент — віолончелі й контрабаси (прийомом **піцкато**). Витончене звучання струнних прикрашає ніжний передзвін трикутника.

Піцкато — спосіб гри на струнно-смичкових інструментах, коли звук видобувають не смычком, а щипком пальця.

Намалюй красуню Анітру, яка виконує звабливий східний танець, за допомогою чорного фломастера та акварельних фарб.

1

2

3

Виконайте **польську народну пісню «Зозуля»** під караоке: заспів — дівчатка, приспів — хлопчики, а тоді поміняйтесь ролями. Третій і четвертий куплети заспівайте усі разом. Домовтеся, хто з вас буде акомпанувати на трикутнику в приспіві.

Гра «Східна красуня».

Оберіть одну з дівчаток на роль східної красуні й трьох музикантів, які створюватимуть музичний супровід до танцю на трикутниках. Під музику **Е. Гріґа «Танець Анітри»** рухайтесь по колу, виконуючи пластичну імпровізацію, а коли в середину кола стане «східна красуня», повторюйте її танцювальні рухи. Далі оберіть нову танцівницю й музикантів і продовжте гру.

Яка музика допоможе передати характер твого друга/твоеї подруги? Знайди в мережі Інтернет відповідну мелодію і запропонуй другові/подрузі послухати її та оцінити твій вибір.

УРОК 28. ПОРТРЕТ У МИСТЕЦТВІ

Що ти знаєш про портрет у візуальних мистецтвах?

Портрет — це жанр візуальних мистецтв, присвячений зображенню людини чи групи людей засобами живопису, графіки та скульптури.

На портреті відтворюється не лише зовнішність, але й характер, емоційний стан, внутрішній світ людини.

Живописці та графіки найчастіше малюють портрети в **анфас** (зображення особи прямо) і в **профіль** (збоку).

Існують різні види портретів за форматом зображення: **головний** (тільки голова), **по груди**, **по пояс**, **по стегна**, **по коліна**, **на весь зріст**.

М. Барабаш.
«Франц Йосиф
у 1853 р.»

П. Уччелло.
«Портрет
вельможної пані»

В. Тропінін.
«Дівчина
з Поділля»

У скульптурі також розрізняють портрети за форматом зображення.

І. Сонсядло.
Пам'ятник І. Франку.
Тернопіль

Д. Малярчук.
Погруддя Лесі
Українки. Дніпро

В. Філатов.
Пам'ятник В. Лобановському. Київ

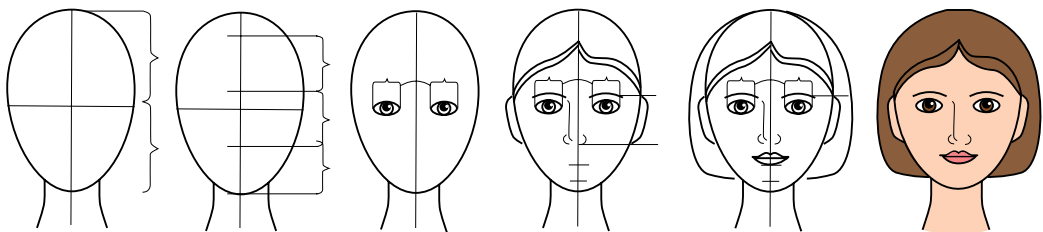
Ще раз уважно розглянь усі портрети. Спробуй визначити вид кожного твору за форматом та способом зображення.

Аби правильно намалювати портрет, художник повинен знати пропорції голови, обличчя й усієї фігури людини.

Голова має овальну форму. Ділимо овал на чотири частини й посередині визначаємо місце для очей. Поділивши навпіл нижню частину обличчя, отримаємо лінію кінчика носа. Приблизно посередині відстані від кінчика носа до підборіддя розташований рот.

Намалюй портрет когось із близьких тобі людей кольоровими олівцями або аквареллю (за вибором). Виконай рисунок голови за зразком. Продумай композицію, добери кольори для обличчя, волосся.

Якою музикою можна озвучити твою творчу роботу?

ЗМІСТ

Тема 1. У майстернях митців

Урок 1-2. Мистецька мандрівка	4
Урок 3-4. В гостях у митців	8
Урок 5-6. Зустріч із композицією	12
Урок 7-8. Форма у творі	16
Урок 9-10. Різновиди форм у мистецьких творах	20
Урок 11-12. Корисні уроки від майстрів	24
Урок 13-14. Осінь щедра, осінь золотава	28
Урок 15-16. Подорож країною мистецтв	32

Тема 2. Сюжет у мистецтві

Урок 17-18. Сюжет у творах	36
Урок 19-20. Казкові персонажі	40
Урок 21-22. Осінній день	44
Урок 23-24. В ігровому колі	48
Урок 25-26. Зустрічі з героями сюжетних творів	52
Урок 27-28. Портрет у мистецтві	56
Урок 29-30. Напередодні свята	60
Урок 31-32. Новорічна подорож	64

Тема 3. Народне мистецтво

Урок 33-34. У народних майстрів/майстринь	68
Урок 35-36. Народні мотиви	74
Урок 37-38. Таємниці майстрів	78
Урок 39-40. Народні ритми	82
Урок 41-42. Народні традиції	86
Урок 43-44. Характер твору	92
Урок 45-46. Народна творчість	97
Урок 47-48. Стежками українського мистецтва	102
Урок 49-50. Весняні мотиви	106
Урок 51-52. Весняна мандрівка	112

Тема 4. У театрі та кіно

Урок 53-54. Експерсія в театр	116
Урок 55-56. У театрі ляльок	122
Урок 57-58. У музичному театрі	126
Урок 59-60. Балет	131
Урок 61-62. Бальний танець	135
Урок 63-64. Дитячий кінофільм	139
Урок 65-66. У країні мультфільмів	144
Урок 67-68. Мандрівка у літо	148
Пісенний додаток.....	152